

УДК 378.147:004.032.6

ГОТОВНІСТЬ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Калугіна Т.В., аспірант
кафедри педагогіки та методики початкового навчання
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті розкриваються особливості інноваційної діяльності викладачів вищої школи в умовах сучасних соціально-педагогічних перетворень, підкреслюється винятково важлива роль особистості педагога в цих змінах. Звертається увага як на існуючі проблеми професійного саморозвитку викладачів закладів вищої освіти, так і на особливості залучення викладачів до інноваційної діяльності в закладах вищої освіти, яка може бути використана в процесі подальшої реформи вищої освіти.

Ключові слова: інноваційна діяльність, педагогічний досвід, педагогічна творчість, педагогічне новаторство, педагогічна майстерність, викладач.

В статье рассматриваются особенности инновационной деятельности преподавателей высших учебных заведений в условиях современных социально-педагогических преобразований, подчеркивается исключительно важная роль личности педагога в этих изменениях. Обращается внимание как на существующие проблемы профессионального саморазвития преподавателя высшей школы, так и на особенности приобщения преподавателей высшей школы к инновационной деятельности, которая может быть использована в ходе дальнейшей реформы образования.

Ключевые слова: инновационная деятельность, педагогический опыт, педагогическое творчество, педагогическое новаторство, педагогическое мастерство, преподаватель.

Kalugina T.V. READINESS FOR INNOVATIVE ACTIVITY AS THE PROFESSIONAL SELFEMPLOYMENT CONDITION OF THE UNIVERSITY TEACHER

In the article the features of innovative activity of teachers of university open up in the conditions of modern social pedagogical transformations, the important role of personality of teacher is underlined in these changes exceptionally. Attention applies both on existent problems and on valuable experience of the creative going near preparation of future teachers, which can be used during further reform of university.

Key words: innovative teaching, pedagogical experience, pedagogical creation, pedagogical innovation, pedagogical skill, university teachers.

Постановка проблеми. Динамізм глобальних змін у світі, перетворення, що відбуваються в суспільстві загалом, потребують істотних змін у системі освіти, принципах її організації, формах і методах навчально-виховного процесу, розроблення інноваційних технологій навчання й виховання. Розв'язанням означених протиріч займається відносно нова галузь наукового знання – педагогічна інноватика, яка може бути визначена як наука про педагогічні нововведення.

Автори книги «Революція в навчанні» на основі аналізу своїх досліджень та практики вважають, що майбутнє освіти в усьому світі визначатимуть такі тенденції [4, с. 35] (існують також інші, однак саме ці є доказом необхідності революційних змін у навчанні):

– епоха швидкісної комунікації. Людство розвинуло чудову здатність нагромаджувати інформацію та миттєво надавати її;

– інтернет-торгівля й інтернет-навчання. Люди всієї планети зможуть не тільки спілкуватися між собою, але й торгувати та навчатися через мережу Інтернет;

– нове суспільство послуг. Сьогодні відбувається рух від індустріального суспільства до суспільства послуг, коли промислові товари вироблятимуть на індивідуальне замовлення;

– об'єднання великого й малого. Раніше в традиційній індустріальній економіці керував той, хто більший. Сьогодні, звичайно, великі компанії все ще існують, проте вони найчастіше розщеплюються на десятки малих проектних команд, які діють самостійно. Компанії потребують працівників, які мислять, уміють прогнозувати, ризикувати, експериментувати;

– нова доба дозвілля. Відпочинок, туризм та освіта впродовж життя будуть основними галузями, які розвиватимуться в майбутньому. І не останнім завданням освіти буде навчання громадян активно відпочивати;

– зміна форм праці. Дедалі менше людей працездатного віку будуть зайняті на повну ставку в традиційних компаніях. Інші ж потребуватимуть спеціалістів, які працюватимуть над спільними спеціальними проектами, часто за короткий період. Це буде

високооплачувана робота, однак вимоги, які вона висуватиме, стануть серйозним випробуванням для освіти;

– наш дивний, по-новому відкритий мозок. Нам потрібно по-новому усвідомити й використати величезний потенціал людського мозку. Сьогодні школа має навчити головного – «як послуговуватися своєю головою» [4];

– розквіт національних культур. Будуючи єдину світову економічну систему, ми дедалі більше розвиваємо глобалізований стиль життя, стаємо взаємозалежними, проте все одно прагнемо зберегти власну окремішність, мову, культуру та дедалі більше наближаємося до «культурного націоналізму» – збереження власної спадщини в музиці, танцях, мистецтві, історії;

– зростання популярності ідеї «зроби себе сам». У навчанні домінуватиме самонавчання – людина сама спрямовуватиме себе на результат і досягатиме його;

– ділове співробітництво. Сьогодні й надалі кожна компанія впроваджуватиме нові форми персоналу до роботи: партнерство, володіння акціями, продовження освіти, поділ праці, гнучкий графік роботи, проєктні команди тощо;

– триумф особистості. У світі зараз і в майбутньому буде простежуватися відродження духу особистості та відповідальності за вибір власної освіти, найефективнішої навчальної системи, найкращих товарів чи послуг.

Постановка завдання. Останнє досить актуально звучить для нашої країни, де потрібно узгодити ідеї й цінності соціалістичної педагогіки, що за інерцією перейшли в нову школу з діаметрально протилежними ринковими вимогами та вартостями. Педагогів хвилює питання про те, як увійти в ринок педагогічних послуг, що невблаганно наступає, яку технологію взяти на озброєння, щоб гарантувати собі майбутнє та задовольнити попит споживачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – це особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами й засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії.

Готовність до інноваційної діяльності є передумовою ефективною діяльності педагога, максимальною реалізацією його можливостей, розкриття творчого потенціалу. Успішність інноваційної діяльності передбачає, що педагог усвідомлює практичну значущість різних інновацій у системі осві-

ти не лише на професійному, а й на особистісному рівні. Однак залучення педагога до інноваційного процесу часто відбувається спонтанно, без урахування його професійної й особистісної готовності до інноваційної діяльності. До того ж педагогічні інновації, як і будь-які інші нововведення, зумовлюють проблеми, пов'язані з необхідністю поєднання інноваційних програм із державними програмами виховання й навчання, співіснування різних педагогічних концепцій.

Актуальність зазначеної проблеми за сучасних умов українського державотворення зумовлена помітним поворотом до людини у зв'язку з новими реаліями буття, об'єктивною потребою в переході до нової системи суспільних відносин. Кожне оновлення суспільства, а тим більше його радикальна перебудова – суперечливий, складний і тривалий процес, пов'язаний із пошуком нових шляхів, засобів здійснення перетворень в усіх сферах життєдіяльності людей, що зумовлює необхідність творчої участі в цьому процесі всіх членів суспільства.

Оскільки педагогічні інновації виконують безліч функцій у розвитку освітньої системи та стають масовим явищем, управління творчими пошуками педагогічного колективу також набуває характеру системного процесу. Для створення цілісної системи підготовки викладача до інноваційної діяльності необхідно виявити її особливості та загальні механізми.

Дуже важливо, що інноваційна діяльність забезпечується не застосуванням окремих способів навчання, а пов'язана з переглядом процесу набуття знань, розробленням нового стилю навчання. Цей перегляд передбачає вирішення системи цілей і завдань: аналіз змістової сторони навчального процесу та розроблення способу подання матеріалу, вивчення технології його «обробки», вибір і застосування методів, прийомів, способів та форм навчання.

У роботі Н. Гороховатської прийняте таке визначення інноваційного навчання: інноваційне навчання – це процес і результат такої навчальної діяльності, яка стимулює активний відгук на поставлені проблемні завдання або проблемні ситуації. Інноваційне навчання, враховуючи все позитивне, властиве проблемному навчанню, не дублює його, а виводить вирішення завдань навчання на новий рівень [5]. Під час інноваційного навчання процес пізнання законів і правил забарвлений передбаченням результатів навчання. Його відрізняє зацікавлене набуття тими, хто навчається, знань у системі, сформованих як уміння. Досягнення позитивного емоційного тла

(необхідної умови інноваційного навчання) веде до створення позитивної мотивації вчення, що полягає в самому змісті матеріалу, який вивчається, і формується в єдності зі способами навчання. Подібної думки дотримуються й інші вчені та практики.

Інноваційне навчання – це такий динамічний процес, який забезпечує залучення емоційних сфер психіки того, хто навчається, активне функціонування його інтелектуальних і вольових сфер, сприяє формуванню стійкого інтересу до предмета, що спонукає до самоосвіти, і формуванню активної, творчої, гармонійно розвиненої особистості. Дослідження показали, що інноваційні процеси – важливий шлях подолання формалізму в навчанні.

Особливістю навчально-пізнавальної діяльності під час інноваційного навчання є тип оволодіння знаннями, створення умов залучення тих, хто навчається, не просто до діяльності, а до діяльності творчої.

Узагальнюючи сказане, можна стверджувати: інноваційне навчання може стати важливим чинником в організації процесу набуття знань. Такий тип освітнього процесу пов'язаний із творчим пошуком на основі досвіду, що є також його відповідним збагаченням. Виникає проблема готовності викладача закладу вищої освіти (далі – ЗВО) до використання нововведень у навчальному процесі не тільки як здатність усвідомити нове дидактичне завдання, аналіз можливості нових видів навчально-пізнавальної діяльності, а насамперед як наявність у нього відповідного особистісного досвіду, широти розуміння проблеми інноваційної діяльності та осмислення власної готовності взяти участь у цьому процесі.

Залучення педагога до інноваційної діяльності може бути наслідком дії різноманітних чинників, зокрема таких:

- невдоволеності методиками, результатами особистої праці;
- освоєння нових знань, особливо в суміжних сферах;
- осмислення та якісно нового бачення особистої життєвої місії, іноді – творчого осяяння, яке, як правило, є результатом тривалого пошуку й аналізу здобутого на цьому шляху.

На основі вивчення й аналізу досліджень із проблем педагогічної діяльності нами були визначені такі параметри інноваційної діяльності викладача:

- готовність до здійснення інноваційної діяльності;
- інноваційна діяльність;
- результативність інноваційної діяльності.

Кожен параметр діяльності деталізується певними показниками.

Так, параметр «готовність до здійснення інноваційної діяльності» розкривається такими показниками:

- здатністю до самоорганізації;
- здатністю до самоаналізу, рефлексії;
- здатністю відмовитися від стереотипів педагогічного мислення;
- прагненням до творчих досягнень;
- критичністю мислення, здатністю до оціночних суджень.

Параметр «інноваційна діяльність» характеризується такими показниками:

- варіативністю педагогічної діяльності;
- опануванням методологією творчої діяльності;
- володінням методами педагогічного дослідження;
- здатністю акумулювати та використовувати досвід творчої діяльності інших педагогів;
- здатністю до співпраці та взаємодопомоги.

Параметр «результативність» розкривається такими показниками:

- створенням авторської ідеї навчання та виховання;
- розробленням змісту планів і програм, методик, технологій;
- апробацією інновацій;
- поширенням освітньої інновації;
- виявленям інноваційної ініціативи.

До різноманітних форм залучення педагога до інноваційної діяльності належать такі:

- організація постійно діючого наукового семінару з найактуальніших проблем, над якими працюють педагоги навчального закладу;
- стажування педагогів при науково-дослідних інститутах і вищих навчальних закладах;
- «круглі столи», дискусії;
- творча діяльність педагогів у методичних об'єднаннях;
- участь у науково-практичних конференціях;
- узагальнення власного досвіду та досвіду своїх колег;
- заняття на спеціальних курсах підвищення кваліфікації;
- самостійна дослідницька, творча робота над темою, проблемою;
- участь у колективній експериментально-дослідницькій роботі в межах спільної проблеми, над якою працюють педагоги.

Як свідчать дані вивчення стану проблеми, готовність викладача до інноваційної діяльності, дійсно, залежить від багатьох чинників. Формування цієї готовності є професійно й соціально коректованим про-

цесом, здійснення якого буде можливим та ефективним за рахунок реалізації комплексу таких умов:

- створення у вищій школі умов для самоосвіти;
- підвищення теоретичної підготовки викладачів щодо впровадження й застосування різноманітних дидактичних нововведень;
- проведення психологічних і педагогічних тренінгів із дослідження позитивних і негативних, гальмових моментів у здійсненні інновацій, уміння їх об'єктивно оцінювати, прогнозувати результати власної діяльності;
- проведення практикумів, семінарів з обміну досвідом інноваційної діяльності;
- вивчення досвіду впровадження нових дидактичних підходів, здійснення дидактичної інноваційної діяльності окремих викладачів;
- здійснення консультацій викладачів із безпосереднього впровадження певних дидактичних інновацій.

Дуже важливо зазначити, що в цьому процесі роль викладача ЗВО змінюється з домінуючої на провідну, роль не тільки наставника, але й співучасника процесу навчання, який будується як діалог, як збагачення особистісного досвіду. Для створення оптимального функціонування сучасної освітньої системи необхідний інноваційний підхід до взаємодії тих, хто навчається, не тільки у вищій школі, а й у ланці підготовки викладачів для цієї школи. Тому до числа першочергових завдань модернізації вищої освіти належить створення передумов для інноваційного навчання викладача ЗВО, який займе провідну, але не домінуючу позицію; буде виконувати функції режисера, проте не розпорядника; відігравати роль не тільки організатора, але й співучасника такого навчального процесу, що будується як діалог тих, хто навчається, з пізнавальною реальністю, з іншими людьми, що веде до збагачення їхнього особистісного досвіду.

У цих умовах ускладнюються соціально-професійні функції викладача, гостро постає питання про його педагогічну майстерність, здатність учителя творчо підходити до організації навчального процесу, здійснювати перехід від школи «запам'ятовування» до школи «мислення й дії».

Творчість у роботі вимагає від викладача ЗВО глибоких і міцних знань методики викладання свого предмета та водночас майстерної організації діяльності студентів. Як і педагогіка, методика характеризується єдністю двох компонентів – науки й творчості, які тісно переплетені між собою.

Однак на якісно новому етапі роботи освітян дуже небезпечними є ідеї заперечення норм, встановлених педагогікою та методикою навчання дисципліни та перевірених практикою роботи навчальних закладів. Викладач повинен бути майстром педагогічної праці. Норми мертві без творчості. Адже педагог не тільки носій знань з окремого предмета, а й яскрава, цікава особистість, яка не лише передає знання, але й разом із ними бере участь у «маленьких відкриттях», захоплюючи, цікаво організовуючи навчальну працю.

Що таке творчість викладача? У чому вона проявляється? Це складова частина педагогічної діяльності, специфічна сторона особистості педагога, його почуттів, поведінки, дій. У творчості представлені знання й майстерність, поєднані педагогічна наука та її складова частина – методика предмета й педагогічна майстерність. Творчість викладача, як правило, підтверджує, а в окремих випадках спростовує те або інше теоретичне положення методики.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що останнім часом спостерігається сплеск певного інтересу та активізація роботи наукової громадськості щодо дослідження творчої діяльності викладача ЗВО, виявлення рівнів цієї діяльності, розвитку педагогічної творчості окремих осіб та педагогічних колективів.

Так, В. Кан-Калик та М. Нікандров виділяють такі рівні педагогічної творчості:

- рівень елементарної взаємодії (викладач використовує зворотний зв'язок, коректує свої впливи за його результатами, але не діє «за методичкою», «за шаблоном», за досвідом інших);
- рівень оптимізації діяльності на занятті вже з етапу його планування, коли творчість проявляється у вмілому доборі й доцільному поєднанні вже відомого педагогові змісту, методів і форм навчання;
- евристичний, коли викладач використовує можливості живого спілкування зі студентами;
- вищий рівень творчості викладача, який характеризується його повною самостійністю, використанням готових прийомів, проте в які вкладається особистісний елемент, тому вони відповідають його творчій індивідуальності, особливостям розвитку студентів.

Названі рівні умовно можна назвати рівнями застосування готових рекомендацій, оптимізації, евристичним, особистісно-самостійним.

У зв'язку з рівневою характеристикою педагогічної творчості виникає питання про творчість викладачів, які не мають достат-

нього соціального й професійного досвіду. Відповіді молодих педагогів, на відміну від викладачів, які мають певний стаж роботи, переважно є однозначними: творити може лише молодий педагог, якому не насаджувався чужий досвід. Характерно, що педагогічна творчість у цьому випадку нерідко прирівнюється до шляху проб і помилок. Однак твердження молодих педагогів є обґрунтованим, хоча в ньому проявляється певний максималізм. Це питання зі свого боку зумовлює інше: яке співвідношення педагогічного досвіду та творчості, педагогічної творчості й майстерності?

Педагогічний досвід може бути масовим і передовим. Масовий педагогічний досвід – це типовий досвід роботи закладу та окремого педагога, який характеризує досягнутий рівень практики навчання. Слова «передовий педагогічний досвід» застосовуються в широкому й вузькому розуміннях. У широкому сенсі під передовим педагогічним досвідом розуміють високу майстерність педагога. Хоча його досвід може й не містити чогось нового, оригінального, проте він є прикладом для викладачів, які ще не оволоділи педагогічною майстерністю. У цьому розумінні досягнуте педагогом-майстром є передовим досвідом, гідним поширення.

До передового досвіду в більш вузькому розумінні відносять лише таку практику, яка містить у собі елементи творчого пошуку, новизни, оригінальності, те, що інакше називається новаторством. Такий педагогічний досвід є особливо цінним, тому що він відкриває нові шляхи в освітній практиці. Тому саме новаторський досвід підлягає аналізу, узагальненню й поширенню насамперед.

Між простою педагогічною майстерністю та новаторством часто важко провести межу, тому що, оволодівши відомими принципами і методами, викладач зазвичай не зупиняється на досягнутому. Знаходячи й використовуючи дедалі нові оригінальні прийоми або по-новому ефективно поєднуючи відомі, педагог-майстер поступово стає справжнім новатором.

Педагогічне новаторство є умовою розвитку освіти, оскільки воно вносить у нього

різні інновації. Останні виражаються в тенденціях накопичення видозміни різноманітних ініціатив і нововведень в освітньому просторі. Їх наслідком можуть бути як часткові трансформації в змісті освіти та педагогічних технологіях, так і глобальні зміни у сфері освіти.

Висновки з проведеного дослідження. Як свідчить практика, такі зміни в галузі освіти є найбільш вразливими для педагогів, оскільки десятиріччями сформований стереотип дуже важко піддається трансформаціям. Для цього має пройти певний час. Проте немає можливості очікувати. А отже, необхідно долати всі труднощі задля успіху в досягненні мети, інтенсивно та ефективно використовуючи для цього всі механізми наукового, педагогічного й методичного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богданова І. Оновлення професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів на основі застосування інноваційних технологій. Педагогіка і психологія. 1997. № 4(17). С. 174–181.
2. Галіціна Л. Інноваційна діяльність ЗНЗ. К.: Вид. дім «Шкільний світ», 2005. 128 с.
3. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. К.: Академвидав, 2004. 352 с.
4. Драйден Г., Вос Дж. Революція в навчанні / пер. з англ. М. Олійник. Львів: Літопис, 2005. 542 с.
5. Гороховатская Н. Подготовка учителей европейской средней школы в условиях реализации инновационных образовательных процессов: автореф. дисс. ... канд. психол. наук. СПб., 1997. 18 с.
6. Калугіна Т. Формування самоосвітньої компетентності як сучасна педагогічна проблема. Проблеми фахової підготовки вчителя початкової школи в контексті становлення нової української школи: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 2 грудня 2016 р.). Івано-Франківськ: НАІР, 2017. С. 78–81.
7. Матвієнко О. Психолого-педагогічні особливості формування ціннісних орієнтацій у майбутніх вчителів. Вісник Львівського університету. Серія «Педагогічна». 2006. Вип. 21.4.2. С. 34–39.
8. Matvienko O. Theoretical bases of teacher's professional formation. Economics, management, law: socio-economic aspects of development: Collection of scientific articles. Vol 2. Roma, Italy: Edizioni magi, 2016. P. 237–239.